

УДК 7.011.3-0.5:316.77

<https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-103.2025.40>**Оксана СОРОЧИНСЬКА**

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
Житомир, Україна
ORCID ID [0000-0003-4823-1089](https://orcid.org/0000-0003-4823-1089)

Світлана КАБАН

учитель біології
Літківський ліцей ім. М. П. Стельмаха Зазимської сільської ради,
Київська область, Україна
ORCID ID 0009-0000-0114-767

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТРАЄКТОРІЇ, ПІДТРИМКИ, РИЗИКИ

Стаття присвячена міждисциплінарному аналізу формування сучасної особистості в динамічному освітньому середовищі ХХІ століття. Автори обґрунтовують, що в умовах цифрової трансформації та соціальної нестабільності традиційна знаннєво-репродуктивна модель освіти втрачає ефективність. Освітній процес перетворюється на простір, де ключовою компетенцією стає саморефлексія, адаптація та моральна відповідальність. Автори наголошують, що освітнє середовище має адаптуватися до потреб молоді.

Проаналізовано основні траєкторії розвитку особистості, наголошено на важливості її суб'єктності та права на власну нелінійну траєкторію. У центрі уваги – механізми педагогічної підтримки, яка повинна трансформуватися з опіки на партнерство та фасилітацію. Це вимагає від педагогів/ викладачів особливої емоційної компетентності, аби створювати атмосферу довіри та безпеки.

Окреслено критичні ризики, які створює сучасне середовище: цифровізація, що спричиняє інформаційне перевантаження, формування «кліпової» свідомості та втрату емоційного контакту; ціннісна дезорієнтація та моральне роздвоєння в умовах протилежних соціальних сигналів; емоційне вигорання учасників освітнього процесу через високий рівень стресу та тиску.

Обґрунтовано необхідність системної інтеграції соціально-емоційного навчання (SEL), цифрової етики та інформаційної гігієни для формування цілісної, етичної та саморегульованої особистості. Зроблено висновок, що баланс між онлайн і офлайн життям та культурою взаємної підтримки є вирішальними факторами для гуманістичного розвитку людини.

Ключові слова: *заклад освіти, особистість, освітнє середовище, розвиток, саморефлексія, підтримка, цифровізація, цінності, ризики, формування особистості.*

Постановка проблеми. Формування особистості – одне з центральних понять педагогіки, психології та філософії. У ХХІ столітті воно набуло нових змістових відтінків. Якщо раніше освітній процес сприймався як шлях засвоєння певного обсягу знань, то нині – як простір, у якому людина навчається самостійно шукати, оцінювати, переосмислювати й застосовувати інформацію, а головне – розуміти себе у взаємодії зі світом.

Сучасна освіта вже не може існувати поза контекстом глобальних викликів: цифрової трансформації, нестабільності соціального середовища, зростання ролі емоційного інтелекту, міжкультурної комунікації та ціннісного плюралізму. Усе це формує нові траєкторії розвитку особистості – більш гнучкі, динамічні, часто непередбачувані. Водночас освітній простір залишається одним із небагатьох соціальних інститутів, здатних забезпечити людині досвід усвідомленої саморозбудови. Від того, як школа, заклад вищої освіти або позаформальні освітні практики підтримують особистість, залежить не лише успішність навчання, а й емоційна стабільність, ціннісна орієнтація, соціальна активність молодого покоління. Однак, проблема полягає в тому, що освітні системи нерідко відстають від темпів суспільних змін. Традиційні моделі формування особистості – дисциплінарні, знаннево-репродуктивні – втрачають ефективність у світі, де основною компетенцією стає здатність до адаптації, креативності та моральної відповідальності. У цьому контексті важливо не лише передати знання, а створити середовище, у якому людина відчуває підтримку, свободу вибору й довіру – тобто умови для власного становлення як суб'єкта дії.

Тому, враховуючи означене, питання формування сучасної особистості в освітньому середовищі потребує міждисциплінарного аналізу, який поєднує психологічні, педагогічні, соціологічні та культурологічні підходи. Саме такий синтез дозволяє побачити не тільки «що» і «як» формує особистість, але й

«чому» цей процес у сучасних умовах стає таким складним і водночас таким необхідним.

Аналіз досліджень і публікацій доводить, що проблематика формування сучасної особистості в освітньому середовищі є полідисциплінарною і набула особливої актуальності в контексті соціальних та цифрових трансформацій. Упродовж останніх десятиліть науковці дедалі частіше розглядають особистість не як статичну структуру, а як динамічну систему, що змінюється під впливом освітнього середовища, соціальних взаємодій і культурних чинників [2, с. 41-60].

Вихід традиційної знаньєво-репродуктивної моделі освіти за межі її ефективності підтверджується дослідженнями, які вивчають нові виклики, що постають перед свідомістю. Вчені, зокрема С. Доценко Є. Зеленов, Н. Сідаш та ін., акцентують увагу на необхідності адаптації освітнього процесу до епохи цифровізації. Водночас аналізують ризики впливу «кліпового» мислення на світосприйняття молодого покоління та формування цілісної особистості.

Питання необхідності трансформації ролі педагога/ викладача (перехід від опіки до фасилітації) та його емоційної компетентності висвітлені у працях А. Борисюка, Н. Дзюбак. Необхідність системної інтеграції соціально-емоційного навчання (СЕН), як ключового елемента для формування цілісної, саморегульованої особистості, активно досліджується Н. Дужик, В. Панченко та ін. Водночас, незважаючи на зростання кількості досліджень, низка аспектів проблеми залишається відкритою.

Мета статті – розкрити закономірності формування сучасної особистості в освітньому середовищі, визначити основні траєкторії її розвитку, ефективні типи педагогічної підтримки та окреслити потенційні ризики, спричинені сучасними соціальними та цифровими трансформаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітній процес ХХІ століття функціонує в умовах постійних змін – соціальних, технологічних, культурних і навіть етичних. Ці зміни створюють нові можливості для розвитку особистості, але водночас і ризики, які можуть гальмувати становлення зрілої,

відповідальної, емпатійної людини. Формування особистості вже не є автоматичним наслідком участі в освітньому процесі: воно залежить від якості взаємодій, змісту середовища й внутрішньої готовності людини до саморозвитку [2]. Зокрема, розвиток і формування сучасної особистості в освіті – це багаторівневий процес, що поєднує соціальні, психологічні й духовні виміри. Сучасна школа та ЗВО (заклад вищої освіти) – це не лише місце засвоєння знань, а простір досвіду, у якому дитина чи здобувач вищої освіти поступово навчається самостійності, відповідальності та здатності приймати рішення. Центральним завданням освіти стає створення умов, за яких особистість може не лише здобувати інформацію, а й будувати власну систему сенсів і цінностей [2].

Одним із ключових чинників, що визначають формування особистості, є трансформація освітнього середовища. У традиційній моделі освіти воно здебільшого виконувало функцію контролю й передавання знань. У сучасних підходах середовище розглядається як цілісна екосистема взаємодій, у якій людина не є пасивним споживачем знань, а активним співтворцем освітнього процесу [5, с. 185-192]. Це передбачає розвиток таких якостей, як ініціативність, критичне мислення, креативність і співпраця.

У педагогічній теорії траєкторія розвитку особистості визначається як індивідуальний шлях зростання, який залежить від внутрішніх потенціалів і зовнішніх умов. Така траєкторія може бути лінійною (коли цілі та способи їх досягнення чітко окреслені) або нелінійною – із періодами переосмислення, змін і зупинок. Окрім того, сучасна освіта дедалі більше визнає право людини на власну неповторність, на можливість помилятися й відновлювати рівновагу, а не лише на безперервний рух «у правильному напрямку». У цьому сенсі освітній процес має стати супроводом, а не тиском.

Важливим елементом індивідуальної траєкторії є саморефлексія – здатність аналізувати власний досвід, визначати сильні й слабкі сторони, бачити сенс у тому, що відбувається. Від рівня рефлексії залежить глибина навчання та готовність особистості до самоорганізації [4, с. 184-190]. У

педагогічній практиці цьому сприяють щоденники успіхів, рефлексивні щотижневики, наставництво, групові обговорення навчальних помилок без покарання чи стигматизації. Зокрема, людина найінтенсивніше розвивається не під тиском зовнішніх вимог, а за умови відчуття підтримки.

Педагогічна підтримка – це не лише допомога у подоланні труднощів, а й створення середовища, де можна відчувати безпеку, довіру й прийняття. Саме підтримка дозволяє особистості проявити ініціативу, брати на себе відповідальність і не боятися помилок [6]. Науковці наголошують, що найцінніша підтримка – це та, яка допомагає людині усвідомити власні ресурси й навчитися спиратися на них. Ідеться не про опіку, а про партнерство. У такому форматі педагог стає не носієм істини, а фасилітатором, який допомагає розкрити потенціал учня. У сучасних дослідженнях також підкреслюється важливість емоційної компетентності педагогів, адже саме вона визначає якість стосунків у класі, ступінь довіри та готовність учнів взаємодіяти [9].

Окрему роль у формуванні особистості відіграє соціально-емоційне навчання (SEL) – напрям, який інтегрує розвиток емоційної грамотності, емпатії та навичок співпраці. Дослідження свідчать, що високий рівень емоційної компетентності учасників освітнього процесу знижує конфліктність, підвищує мотивацію і формує культуру взаємоповаги [1; 8]. Тому, українські педагоги активно впроваджують практики емоційної саморегуляції, тренінги з ненасильницького спілкування, шкільні медіаційні служби. Такі інструменти допомагають дитині не лише контролювати поведінку, а й усвідомлювати свої почуття, що є передумовою моральної зрілості [1].

У свою чергу соціально-емоційне навчання тісно пов'язане з розвитком ціннісної сфери особистості. У ситуації глобальної нестабільності, воєн, масової міграції саме освіта часто стає простором, де формуються не лише компетентності, а й етичні орієнтири. Зокрема, педагогічне середовище має відновлювати віру в людяність, співпрацю, повагу до культурної різноманітності. Саме цінності надають напрям індивідуальній траєкторії

розвитку, перетворюючи навчання на процес становлення світогляду [1; 5, с. 185-190].

Інтенсивний процес формування сучасної особистості зумовлює повальна цифровізація освітнього процесу. Цифрові технології відкрили нові можливості для персоналізації навчання, доступу до ресурсів, самоосвіти. Однак вони ж створили й низку ризиків – поверхнєве сприйняття інформації, розмитість уваги, втрату відчуття реального спілкування. Постійна багатозадачність, миттєві повідомлення, соціальні мережі формують у молоді новий тип когнітивної поведінки – короткочасну, реактивну, поверхову. У цьому контексті дослідники говорять про формування так званої «кліпової» свідомості, коли мислення стає фрагментарним, а емоційна чутливість – притупленою [6]. Дитина, привчена до швидкої зміни інформаційних стимулів, поступово втрачає здатність до глибокої концентрації, що впливає не лише на навчання, а й на процес формування цілісної особистісної ідентичності. Цифрове середовище створює ілюзію соціальної залученості: спілкування через екрани замінює реальний контакт, але не відтворює емоційного резонансу. Через це підлітки часто відчують самотність, навіть маючи велику кількість «друзів» у мережі.

Освітні заклади мають реагувати на цю проблему, створюючи умови для «живої» комунікації, спільної діяльності, проєктів, що потребують співпраці. В іншому випадку формується покоління, яке вміє взаємодіяти технічно, але не емоційно. Відповідно, завдання компетентного педагога – не відмовлятися від цифрового середовища, а навчити дитину бути в ньому суб'єктом: критично мислити, фільтрувати інформацію, керувати власною увагою. Зазначене передбачає сформованість певного рівня цифрової агентивності, здатності діяти усвідомлено у віртуальному просторі. І саме цифрова агентність поступово стає новою формою особистісної зрілості. Відповідно, сучасна школа має розвивати не лише цифрову грамотність, а й цифрову етику, культуру саморегуляції, баланс між онлайн і офлайн життям [8]. Таке поєднання дозволяє зберегти

цілісність особистості у світі, де межа між реальним і віртуальним дедалі більш розмита.

Не менш небезпечним є ризик інформаційного перевантаження. Учні й здобувачі вищої освіти отримують надмірну кількість даних, без сформованих стратегій критичного осмислення. У результаті – знання розпадаються на фрагменти, а особистість утрачає відчуття сенсу навчання. Тому важливо формувати інформаційну гігієну – уміння відбирати достовірні джерела, дозувати споживання контенту й розвивати здатність до паузи та тиші [8].

Інформаційне перевантаження, тиск оцінок, батьківських очікувань та постійна демонстрація результатів зумовлюють підвищення рівня стресу в особистості, що призводить до явища, яке дослідники називають емоційним вигоранням [1]. Виснаження не лише знижує якість навчання – воно підриває саму суть освітнього процесу. У свою чергу, педагогічне вигорання педагога, який утратив внутрішній ресурс, зумовлює не здатність створювати атмосферу підтримки, а без неї розвиток молодшої особистості неможливий. У зв'язку з цим системна психологічна підтримка педагога має стати невід'ємною складовою освітньої політики закладу освіти і держави загалом: тренінги саморегуляції, групи супервізії, можливість емоційного відновлення. Також, паралельно важливо формувати у дітей культуру ставлення до власного емоційного стану – вміння говорити про втому, тривогу, розчарування. Лише тоді освітній процес перестає бути полем змагання і стає простором розвитку [2, с. 41-60].

Попри проголошений принцип рівного доступу до освіти, на практиці соціальна нерівність залишається помітною. Різний рівень матеріального забезпечення, доступу до якісного інтернету, підтримки батьків – усе це формує нерівні стартові позиції для дітей. У результаті освіта, яка мала б бути інструментом вирівнювання, іноді лише закріплює вже наявні відмінності [1]. Відповідно для особистості це означає різні траєкторії розвитку: одна дитина відчуває впевненість і ресурсність, інша – постійну неоціненність. Ще більшу нерівність відчувають діти з особливими освітніми потребами (ООП). Відповідно, проблема поглиблюється в тих середовищах, де інклюзія існує

лише формально. Без належної підготовки педагогів, адаптованих методик, психологічної підтримки, інклюзивна освіта може перетворитися на травматичний досвід як для дітей із особливими освітніми потребами, так і для їхніх однолітків. Розвиток толерантності, співпереживання, взаємоповаги – це не побічний, а центральний напрям виховної роботи закладу освіти [5, с. 185-192].

Ще одним серйозним ризиком є ціннісна дезорієнтація. Сучасне суспільство надзвичайно динамічне, і молодь часто стикається з протилежними моральними сигналами. ЗМІ, соцмережі, популярна культура задають короткострокові моделі успіху, тоді як заклад освіти покликаний виховувати глибші орієнтири – чесність, гідність, відповідальність. Коли ці системи не узгоджені, дитина потрапляє у стан морального роздвоєння. І як наслідок освіта втрачає свою виховну силу, якщо не підтримує в дитини внутрішній діалог про сенси, добро, справедливість [6]. Відповідно розвиток критичного мислення в цьому контексті стає не лише інтелектуальною, а й етичною компетентністю. Це зумовлює необхідність формувати культуру цифрової саморегуляції, медіаграмотності та критичного ставлення до інформації [6]. Учень має навчитися не лише аналізувати факти, а й співвідносити їх із власними переконаннями.

У контексті зазначеного, завдання педагога – не нав'язати готову систему цінностей, а створити простір, де відбувається осмислення й вибір. Сучасний педагог має виступати фасилітатором розвитку, організатором середовища, де учень здатен самостійно шукати відповіді, формулювати запитання та відчувати власну значущість [5]. Окрім того, підтримка є ключовим чинником особистісного зростання. Розвиток не може відбутися в умовах страху, приниження чи байдужості. Відповідно, педагогічна підтримка – це взаємна довіра, співпраця, визнання права на помилку. Вона активізує внутрішні ресурси людини, розвиває автономність і відповідальність [6]. Такий підхід повертає освіті її гуманістичну сутність, адже справжній розвиток особистості

можливий лише тоді, коли людина здатна робити морально усвідомлені рішення [4, с. 188].

Окремої уваги потребує комунікативна культура освітнього середовища. У час цифрової комунікації живе слово стає все рідкіснішим, але саме воно формує здатність до емпатії, співчуття, відповідальності за власні висловлювання. Педагогічне спілкування часто задає тон усьому середовищу: якщо педагог спілкується з повагою, визнає право учня на помилку, клас стає спільнотою довіри. Натомість агресивна або байдужа комунікація руйнує особистісний розвиток, породжує страх і відчуження [9].

Сучасна педагогіка дедалі більше спирається на принцип «освіта як діалог» – взаємне слухання, співпереживання, відкритість до іншої думки. Такі практики не лише покращують навчальні результати, а й формують громадянську зрілість. Людина, яка навчилася чути інших, здатна до спільного творення і відповідальної участі у суспільному житті [8].

Отже, сучасне освітнє середовище містить як ресурси, так і небезпеки. Воно може стати простором розвитку, а може – фактором дезорієнтації. Баланс залежить від того, наскільки педагоги, учні та батьки усвідомлюють спільну мету – формування цілісної, саморефлексивної, морально стійкої особистості. Для цього потрібна не стільки нова техніка чи методики, скільки культура взаємної підтримки, емпатії й довіри [3, с. 45-57].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасне освітнє середовище виступає не лише системою передавання знань, а простором особистісного становлення, де взаємодіють інтелектуальні, емоційні й ціннісні виміри людини. Формування особистості в освіті – це складний і водночас закономірний процес, який відображає стан суспільства, рівень його культури, цінностей і гуманістичних орієнтирів. Розвиток емпатії, саморефлексії, комунікативної компетентності та моральної свідомості є невід’ємною частиною формування сучасної особистості. Ці якості не можна «викладати» як предмет, але їх можна розвивати через стиль спілкування, колективні проекти, атмосферу взаємоповаги. У світі, де інформаційні потоки множать сумнів і

релятивізм, заклад освіти має виконувати роль морального орієнтира. Відповідно, освіта залишається головним простором формування ціннісної стійкості людини. Її завдання не нав'язувати цінності, а допомогти людині усвідомити, які з них справді її власні. Саме через цей процес відбувається становлення зрілої, етичної особистості, здатної до відповідальної участі в суспільстві.

Таким чином, формування сучасної особистості в освітньому середовищі – це не лінійний, а діалогічний процес, який поєднує самопізнання, підтримку та рефлексію. Він вимагає від педагогів високого рівня емоційної культури, а від системи освіти – переосмислення пріоритетів: від знаннєвої парадигми до людиноцентричної. Лише в такому середовищі навчання стає не засобом контролю, а простором свободи, зростання й пошуку сенсу.

Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на дослідження впливу цифрової культури на формування ціннісних орієнтацій молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / Гриневич Л., Дрожжина Т., Глоба О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ, «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 312 с.
2. Дзюбко Л. В. Особливості становлення самореалізації підлітків у освітньому просторі школи. *Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі* : монографія / за наук. ред. С. Д. Максименка. Київ, 2017. С.41-60
3. Зеленов Є. А., Сідаш Н. С. Вплив кліпового мислення на світосприйняття молодого покоління. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 1(105)-2023. С. 45-57. 10.33216/2220-6310/2023-105-1-45-57
4. Куркіна С. В., Журавльов В. М., Стрітьєвич Т. М. (2024). Проблема розвитку особистості і професійної компетентності керівників закладів освіти України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (213), 184-190. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-184-190>
5. Маринець Н. В., Кондратюк-Антонова Т. В., Поліщук Н. В. (2024). Роль освіти у формуванні процесу пізнання: філософський аналіз. *Культурологічний альманах*, (2), 185–192. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.22>
6. Маслюк А. М. Проблема навчання та розвитку особистості // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 2 (57). 2017. С. 11–15.

7. Dang T., Wenxiu Du, Menghui Niu, Zhenguo Xu. The effects of personality traits on learning engagement: The mediating role of emotion regulation // *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 14. Article 1476437. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1476437.
8. Jach, H.K., Bardach, L. & Murayama, K. How Personality Matters for Education Research. *Educ Psychol Rev* 35, 94 (2023). <https://doi.org/10.1007/s10648-023-09807-4>
9. Tan J. W. C., Sng M., Lee K. T. Investigating the effects of personality on academic performance // *Cogent Education*. 2024. Vol. 11(1). Article 2408836. DOI: 10.1080/2331186X.2024.2408836.
10. Witt M., Peterson L., Byrne D. Personality-sensitive pedagogies: A study of small group interventions // *British Educational Research Journal*. 2024. Vol. 50(2). P. 2875–2892. DOI: 10.1002/berj.4058.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2025

Oksana SOROCHYNSKA, Svitlana KABAN. Formation of Modern Personality in the Educational Environment: Trajectories, Supports, Risks

The article is devoted to an interdisciplinary analysis of the formation of a modern personality in the dynamic educational environment of the 21st century. The authors argue that in the conditions of digital transformation and social instability, the traditional knowledge-reproductive model of education is losing its effectiveness. The educational process is turning into a space where self-reflection, adaptation and moral responsibility become key competencies. The authors emphasize that the educational environment must adapt to the needs of young people.

The main trajectories of personality development are analyzed, the importance of its subjectivity and the right to its own nonlinear trajectory are emphasized. The focus is on the mechanisms of pedagogical support, which should be transformed from care to partnership and facilitation. This requires special emotional competence from teachers/lecturers in order to create an atmosphere of trust and security.

Critical risks created by the modern environment are outlined: digitalization, which causes information overload, the formation of a «clip» consciousness and the loss of emotional contact; value disorientation and moral bifurcation in conditions of opposing social signals; emotional burnout of participants in the educational process due to a high level of stress and pressure.

The need for systemic integration of socio-emotional learning (SEL), digital ethics and information hygiene for the formation of a holistic, ethical and self-regulated personality is substantiated. It is concluded that the balance between online and offline life and a culture of mutual support are crucial factors for the humanistic development of a person.

Key words: *educational institution, personality, educational environment, development, self-reflection, support, digitalization, values, risks, personality formation.*

REFERENCES

1. Analitychnyi ohliad «Mozhlyvosti dlia realizatsii sotsialno-emotsiinoho navchannia v ramkakh reformy «Nova ukrainska shkola» [Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform] / Hrynevych L., Drozhzhyna T., Hloba O. ta inshi; za zah. red. L. Hrynevych, S. Kalashnikovoi. Kyiv, «Vydavnycha hrupa «Shkilnyi svit», 2021. 312 s. [in. Ukrainian].
2. Dziubko L. V. (2017). Osoblyvosti stanovlennia samorealizatsii pidlitkiv u osvitnomu prostori shkoly [Peculiarities of the formation of self-realization of adolescents in the educational space of school]. Diialnisna samorealizatsiia osobystosti v osvitnomu prostori : monohrafiia / za nauk. red. S. D. Maksymenka. Kyiv. S.41-60. [in. Ukrainian].
3. Zelenov Ye. A., Sidash N. S. (2023). Vplyv klipovoho myslennia na svtospryiniattia molodoho pokolinnia [The influence of clip thinking on the worldview of the younger generation]. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 1(105)-2023. S. 45-57. 10.33216/2220-6310/2023-105-1-45-57. [in. Ukrainian].
4. Kurkina S. V., Zhuravlov V. M., Stritievych T. M. (2024). Problema rozvytku osobystosti i profesiinoi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity Ukrainy [The problem of personality development and professional competence of heads of educational institutions in Ukraine]. Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky, (213), 184-190. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-184-190>. [in. Ukrainian].
5. Marynets N. V., Kondratiuk-Antonova T. V., Polishchuk N. V. (2024). Rol osvity u formuvanni protsesu piznannia: filosofskyi analiz [The role of education in shaping the process of cognition: a philosophical analysis]. Kulturolohichniy almanakh, (2), 185–192. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.22> [in. Ukrainian].
6. Masliuk A. M. (2017). Problema navchannia ta rozvytku osobystosti [Проблема навчання та розвитку особистості // Освіта та розвиток обдарованої особистості]. // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. № 2 (57). 2017. S. 11–15. [in. Ukrainian].
7. Dang T., Wenxiu Du, Menghui Niu, Zhenguo Xu (2025). The effects of personality traits on learning engagement: The mediating role of emotion regulation // Frontiers in Psychology. 2025. Vol. 14. Article 1476437. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1476437 [in. English].
8. Jach H.K., Bardach L. & Murayama K. (2023). How Personality Matters for Education Research. Educ Psychol Rev 35, 94 (2023). <https://doi.org/10.1007/s10648-023-09807-4> [in. English].
9. Tan J. W. C., Sng M., Lee K. T. (2024). Investigating the effects of personality on academic performance // Cogent Education. 2024. Vol. 11(1). Article 2408836. DOI: 10.1080/2331186X.2024.2408836. [in. English].
10. Witt M., Peterson L., Byrne D. (2024). Personality-sensitive pedagogies: A study of small group interventions // *British Educational Research Journal*. 2024. Vol. 50(2). P. 2875–2892. DOI: 10.1002/berj.4058. [in. English].